

Jelentés

a Kovács Sámuel-féle ballada-pályázat eredményéről.

Néhai Kovács Sámuel hagyományából és rendelkezése szerint az Erdélyi Múzeum-Egylet pályázatot hirdetett magyar történelmi balladára vagy a hozzá közel álló kisebb költői elbeszélésre. A kérdésre harminczhat pályamű érkezett s mert a kitűzött föltételeknek mindannyi megfelelt, harminczhat került alüfrott bírálókhoz, kik ennélfogva ugyanannyiról számolnak be.

Beérkeztek a következők: 1. *György barát* (jelige nélkül); 2. *Kún László*, (Ille ultimus! accedo!); 3. *V. István*, (Herczegrablás); 4. *Ajtony* (Ajtony); 5. *Az 1848/49-iki névtelen hősök* (Ha elpusztúlna a magyar stb.); 6. *Szent István és az orgyilkosok* (Ha Isten velünk, ki ellenünk?); 7. *Lizinka* (Áll még a domb, s én állok a felett); 8. *Báthory Erzsébet* (Money is a usefull servant etc.); 9. *Vak Béla* (Vak nem veszi hasznát a tükörnek); 10. *Czinka Panna* (Óh nagy volt hajdan a magyar); 11. *Reogh levente csókja* (Romantica non sunt turpia); 12. *Erzsébet királyné*. (1385—86); 13. *Régi Rege* (Soh'se fáradj sok czifrával elborítani éneked); 14. *György barát* (Ez is elad ma-holnap bennünket); 15. *Futó fejedelem* (Gyulafehérvárnak fejedelmi lakából zengő zene hallik); 16. *Rudolf* (Memento mori); 17. *Dezső mátkája* (Szabadság, szerelem); 18. *Kadák Poli* (Minek is van a szív); 19. *Bulcsú boszúja* (Errare humanum est); 20. *Zrinyi Ilona* (Hátra van még a fekete kávé); 21. *Wesselényiné* (Mária); 22. *Zádor grófné* (Oh a sír sok mindent elfed); 23. *Ezüst vitéz* (Kinyilik az maga-maga-magától); 24. *Szabács hősei* (Azon erélytelen korban); 25. *Majlát Margit átka* (Öltöztek leányok, az asszonyok gyászba); 26. *Báthory Erzsébet* (Milyen nagy és milyen gyarló); 27. *Mátyás Boroszlóban* (Világverő Mátyás sírján stb.); 28. *Kún László* (Turul); 29. *Dobó Kata* (Magyar nőnek születl stb.); 30. *A kúnok gyöngye* (Meghalt mert szeretett); 31. *Ballada* (Ernestus); 32. *Isten átka* (Delicta maiorum etc.); 33. *Páter Iván* (Hozzatok dalt emlékül stb.); 34. *Kún László* (Emlékezzünk régiekről); 35. *Báthori Zsigmond* (Óh irgalom atyja stb.); 36. *Dugovics Titusz* (Vade sed incultus).

E sorozat eléggé beszédes, mennyi tárgy s mily érdekes találkozások. A pályázók hűségesen szót fogadtak, midőn műveik hőseit történetünköl szedgették elő, vagy midőn történeti háttér előtt játszatták le eseményeiket. A hagyományozó kívánsága részben teljesült; útmutatása, hogy a múltban keressük költészetünknek egyik forrását s ezzel a mai modern irodalomban nemzeti szellemünket erősítsük, ha másban nem is, mint egyelőre látható, a pályázatnak külső eredményében, nem volt hiába való.

Kovács Sámuel intézkedéséből ezt a gondolatot olvassuk ki s e megett minden valószínűség szerint saját tapasztalását lehet keresnünk. Ő mint újság-szerkesztő, irodalmunknak figyelmes barátja s magyarságát erősen érző jó ember, hosszú pályáján eléggé láthatta, hogy irodalmunk a nemzeti s történeti forrásokat el-elhanyagolja. Általánosságban s 1893 előtről van szó, a mikor sem a millennárius ünnepek történelmi jelentőségét, sem néhány újabb feltűnő irodalmi eseményt (Endrődi, Herczeg) nem láthatta. Jól érezte, hogy a történelem nem csupán az élet mestere, hanem egyúttal a jövődő záloga, a nemzeti önértet s az erő tudata főként a múlton és emlékezeten épül s a múlt forrása a nemzeti jognak. Mindebből a faji öntudat erősülésére az iskola és az irodalom meríthet legtöbbet s a legjobb módon. A nemzeti irodalom figyelmét a múltra fordítani s ezzel tartalmi becsét s nemzeti jellemét gazdagítani: ime ez lehetett a hagyományozó szeme előtt lebegő kép s e szerint pályadíjának czélja az, hogy a múlt erősítse a jelent.

A kérdés sulya azonban mégis a pályaművek költői értékén van s így azok közül nem a történeti, hanem az irodalmi szempontok az irányadók. Az első olvasás alkalmával föltűnő jelenség, hogy a pályázók nagy többsége előtt sem a ballada belső formája, sem a történeti műfajok titka nem áll tisztán. A mai irodalom általános szintje a költői előadásnak, versnek, frazeológiának nagy készségével és kimélyített gyakorlataival általában e pályaművekben is nyilatkozik, a történelmi ismeretek szélesebb körben való elterjedése tárgyát, alakot és eseményt könnyen talál. De a mai viszonyok között sem pusztán a történeti tárgy, sem pusztán a kifejlesztett versírói készség, sőt a kettő együtt sem elegendő. A tárgy megvalósításából, átgondolásából fakad az előadás módja, a költemény belső formája s az elmondás, a vers, a költemény külső formája. Magában véve kevés az, ha egy történelmi eseményt a krónikás hűségével, vagy több-kevesebb megszakítással versben előadunk, az ilyen még nem ballada, sőt még csak nem is költői elbeszélés — csupán verses történet. A pályaművek legnagyobb része ilyen, akár balladai, akár hosszabb elbeszélés-szerű. Ilyenek *György barát* (1 sz. jelige nélkül), *Szent István és az orgyilkosok* (6. sz.), *Báthori Erzsébet* (8. sz. Money is use full servant etc.), *Vak Béla* (9. sz.), *Erzsébeth királyné* (12. sz.), *György barát* (14. sz. Ez is elád maholnap bennünket); *Futó fejedelem* (15. sz.), *Dezső mátkája* (17. sz.), *Bulcsú boszúja* (19. sz.), *Wesselényiné* (21. sz.), *Zádor grófné* (22. sz.), *Kún László* (28. sz. Turul); *Dobó Kata* (29. sz.), *Isten átka* (32. sz.), *Páter Iván* (33. sz.), *Dugovics Titusz* (36. sz.)

Az elősoroltak már ez alapon sem kerülhetnek bővebb tárgyalás alá. De feltűnő fogyatkozásaik miatt sem, melyek közül elég legyen csupán néhányat emelnünk ki itt. *Györgybarát* (1. sz.) szörnyen modoros s a legnagyobb ellentétet mutatja a költői koncepcio (?) s a kidolgozás módja között. Annyi zivatar és égi háború Erdély viharos multjában együtt véve sem igen volt, mint a szárazon folyó elbeszélés frazeológiájában. *Zádor grófné* meséjében a Miczbán történetének alapja, de a valóságtól eltérően, romantikus szabadossággal ismétlődik. Ez ugyan nem volna baj, ha különben valamelyes ereje vagy erénye volna a darabnak. *Dobó Kata*, a mint a szerző megjeleníti, nem históriai

hűségű s ama hagyomány vagyis hamisítvány színében van föltüntetve, a melyet Tóth Kálmán darabja lopott be a köztudatba.

Alig érthetők s nehezen méltányolhatók *Rudolf* (16 s.), *Az 1848/49-iki névtelen hősök* (5. sz.), *Lizinka* (7. sz.), *Ajtony* (4. sz.), *Reögh levente csókja* (11. sz.), *Régi-rege* (13. sz.), *Szabács hősei* (24 sz.), melyekben vagy a tárgy, vagy a forma, vagy a történeti alap nem bírja meg a kritikát. *A névtelen hősök* inkább alkalmi frazeologia, mint elegia vagy emlékezés, annál kevésbbé elbeszélő darab; *Rudolf*, a mayerlingi katasztrófa szerencsétlen áldozata, csak annyiban ballada, a mennyiben homályos, költészet és igazság nélkül; *Lizinka* alapja valami lokális hagyomány, a mi még nem volna kivetni való, ha nem volna oly lapos és gyöngé. *Ajtony* nem ballada, egy kikapott név és esemény a régi magyar multból és nincs minden érzelem nélkül; *Reögh levente csókja*, ámbár egy-egy vidámabb, elevebb szakasza van, egészben elvész a konvencionális szürkeségében s a *Régi rege*, bár elég könnyen folyik, nincs balladailag komponálva.

E többé-kevésbbé határozatlan művek közül két hosszabb lélegzetű elbeszélés válik ki: *Ezüst vitéz* (23. sz.) és *Mátyás Boroszlóban* (21. sz.). Mind a kettő Mátyás királyral foglalkozik s mind a kettő könnyedén s a mese hangjához illő elevenséggel van írva, de mind a kettőn meglátszik, hogy írójuk e tulajdonságot inkább irodalmi olvasmányainak hatása alatt sajátította el s nem a saját lelkéből fejlesztette. Ennek következtében egyenlőtlenségek támadnak, a melyek az előadást s a verselést egyaránt megzavarják.

Az ezután következő pályaművek szerzői közelebb járnak munkáikban a balladához, mondjuk a balladai előadásnak külső formájához. Azonban elhanyagolják, vagy nem gondolnak rá, a balladai műformára, melyben a lírai, drámai és epikai elemek harmoniáját szokták követelményül fölállítani. A költészet sem nem keresi, sem nem szereti az elvont elméleteket, azonban maga állapítja meg saját alkotásaiban a kánonokat, a melyeket figyelmen kívül hagyni nem lehet.

Akárhogy formulázzuk a ballada elméletét, két tapasztalásra, elmélkedésre alkalmas körülményt nem hagyhatunk figyelmen kívül. Az egyik, hogy a balladában tömörítve, a főeseményekbe összesűrítve van a mese összefoglalva, a másik, hogy e tömött, sűrített mese nagyon röviden, szokatottan van elbeszélve, sokszor jelezve. A miből aztán könnyű elgondolni, hogy nem minden ballada elégíthet ki bennünket, a melynek tárgya balladai földolgozásra alkalmasnak mutatkozik. Mert formálni kell tudni a tárgyat s elő kell adni, ha már formába van öntve; mind a kettő nagy dolog a költészetben. *V. István* (3. sz.), *Kún László* (2. sz. Ille ultimus!), *Kúnok gyöngye* (30. sz.) nincsenek balladailag kialakítva, *Báthori Erzsébet* (26. sz.), *Czinka Panna* (10. sz.), *Ballada* (31. sz. Ernestus), *Zrinyi Ilona* (20. sz.) és *Kún László* (34. sz.) nincsenek balladailag előadva; amott a szerkesztés, emitt az előadás nem érzeti a balladaiságot. Sem homályosnak (*V. István*), a mely a nehéz megértés határán áll, sem motiválatlannak, vagy hiányosan motiváltnak (*Kún László*), sem drámaiatlannak (*Kúnok gyöngye*) nem kívánjuk látni a balladai szerkezetet. A másik csoportban elősoroltak fölöttébb szintelenek és mert az író fantáziája nem dolgozott rajtuk, az olvasó képzetét sem ragadják meg.

Foglalkoztunk az eddig elősorolt darabokkal tisztünk s nem érdemök szerint. E jogezímen háromról szólhatunk nyugodtabban, melyben a balladára való fogékonyságot észleljük. *Majláth Margit átka* (25. sz.) címűben legalább a helyzet alkalmas volna a balladai alakításra s a dialogusokban van valamely drámaiság. Azonban sem eléggé tömören nem foly, sem jellemzően nincs keresztülvive. *Báthori Zsigmond* (35. sz.) szintén jól indul; csakhogy látományait epikai tónusban vonultatja el a szerző; a képek nem pillanatnyi fölvételek, hanem gondosan exponált másolatok. Az ilyenek közül csak az első néhány hat, a többi monotonit okoz. *Radák Póli* (18. sz.) hiába várja a mátkáját, — ez az utolsó pályamű tartalma — s nyugtalanságában keresésére indul. Keresi a lugasba, a mit ott lát, anyját a mátkája ölében, az a halálba kergeti.

Úgy siratják, maga volt az élet . . .

— Csudálatos, megrázó történet! —

S im egyszerre kiterítve, vége!

Ki tudja, ki mondja, mi eshetett véle?

Valóban ez az egy darab ballada, de nem történeti. Huszártiszt az egyik szereplője. Radák Póli a másik. Melyik ezek közül históriai alak abban az értelemben, a mint azt Kovács Sámuel kontemplálta? S ha már ballada, legalább belső formájára s kidolgozására a legjobbnak mondható, van-e önálló becsé, irodalmi értéke?

Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy a pályaművek egyike sem felel meg a pályázati hirdetés utolsó pontjában foglalt követelménynek, egyiket sem tekinthetjük „önálló becű dolgozat“-nak. A pályázat irodalmi színvonala alacsony. Ilyen alakítással és verseléssel a múlt század derekán talán még a siker reményével jelenhettek volna meg a mostani pályamunkák valamely pályázaton. Ma azonban sem az irodalmi elmélet, sem a költői gyakorlat nincsen abban a téveteget, ingadozó habozásban, hogy Arany János után, a székely- s az éjszaki balladák ismeretével, a költői nyelv s a verstechnika mai fejlettségével ezeket a pályaműveket irodalmi színvonalra valóknak tekinthesse. Még a három legjobb sem. *Majláth Margit* székely ballada módjára indul, de elterjeng, ellasszódik, minden megrázó, minden esattanó nélkül; *Báthori Zsigmond* bőbeszédűvé válik és sem Báthori lelkében, sem a jelenetekben nincs fejlődés; *Radák Póli* a ballada liraiságát legjobban megközelíti, tárgya alkalmas balladai alakításra, azonban a történet elmondásában krónikás, szolgai, az előadásban közönségessé, a történet fordulóján izléstelené válik és feladatát lélektanilag megoldani meg sem kísérti. Ez a versbe szedett napi hír egyaránt sérti a költői és erkölcsi izlésnek tisztultabb fölfogását.

Ha mégis hosszasan foglalkoztunk az egész pályázattal, tiszteletet kívántunk mutatni az alapító iránt s megbecsülni nemes törekvését.

Ezek alapján tisztelettel javasoljuk, hogy ez alkalommal a pályadíjat kiadni ne méltóztassék.

Kolozsvárott, 1901. június 5-én.

Széchy Károly,

Csengeri János,

Erdélyi Pál,

a bíráló bizottság tagjai.